

TÜRKİYE TÜRKÇESİ İSTEK KATEGORİSİNE SEMANTİK-PRAGMATİK BİR YAKLAŞIM*

Sema Aslan-Demir**

Özet: Bu bildiriye, Türkiye Türkçesi istek kategorisi semantik-pragmatik bir yaklaşımla incelenecek, istek bildiriminde kullanılan işaretleyiciler gramatikal statülerine göre sınıflandırılarak değerlendirilecektir. Çalışmada istek ile kastedilen, iletişim ortamına istek, dilek vb. kip ekleri, istek bildiren kiplik yüklem, sözdizimsel işaretleyiciler, söylem stratejileri, parçalar üstü sesbirimler vb. ile çıkan, ancak temelde konuşuru bu birimleri kullanmaya yönelen ya da bu birimlerle ifade bulan anlam alanıdır. Çalışmada önce, istek anlam alanı betimlenecek ve ardından isteği çeşitli anlam ayrımlarıyla işaretleyebilen, morfolojik, sözlüksel, sözdizimsel ve söyleme dayalı olmak üzere gramatikal statüleri birbirinden farklı dört tür işaretleyiciden bahsedilecektir.

Anahtar sözcükler: İstek, semantik, pragmatik, istek işaretleyicileri.

Abstract: In this work, the volition in Turkish will be investigated with a semantic-pragmatic approach, and the markers of volition will be classified in respect of their grammaticalization status. Volition is a modal category which can be marked with moods such as optative, volutive; with modal predicates, syntactic, prosodic, and discourse based markers. In the frame of this work, firstly the semantic domain of volition will be described, and secondly four kinds of volition markers, which mark the volition with different tones- the morphologic, lexical, syntactic and discourse based ones-, will be analyzed.

Key words: Volition, semantic, pragmatic, markers of volition.

1. Giriş

Bu çalışmada, Türkiye Türkçesi istek kategorisi semantik-pragmatik bir yaklaşımla değerlendirilecektir. Çalışmada istek, semantik-pragmatik odaklı değerlendirileceğinden, öncelikle bir anlam alanı olarak kurgulanacak, sonrasında ise istek bildiriminde kullanılan işaretleyiciler gramatikal statülerine göre sınıflandırılarak değerlendirilecektir. İstek kategorisinin bir anlam alanı olarak kurgulanabilmesi için semantikten; istek anlam alanını, semantiğin dışarıda bıraktığı istek bildirimlerini içine alacak şekilde genişletmek ve bu anlam alanının kullanıma bağlı sınırlarını belirlemek için ise pragmatikten faydalanılacaktır. Pragmatik, bağlama bağlı anlamları ve anlamsal çıkarımları, konuşur ve dinleyici arasındaki ilişkiyi, konuşurun niyetlerini, konuşma durumuna bağlı dinamik anlamları inceleyen bir disiplindir. İstek kategorisi, semantik bir alan/bir anlam alanı olarak kurgulanacağı ve anlamlandırma sürecinde konuşur ve dinleyicinin niyetleri, iletişim ortamı, iletişim katılanlarının toplumsal statüsü, durumsal ve toplumsal bağlam vb. pragmatik veriler dikkate alınacağı için, istek işaretleyicileri, morfoloji esaslı çalışmalarda var olandan daha geniş bir çerçevede sunulacaktır. Belirli bir yapıyı, örneğin bir eki ya da bir diziliş biçimini merkeze alıp işlevleri sıralayan yapı odaklı çalışmalardan farklı olarak, anlam ve işlev odaklı; yapısal birimleri isteği karşılayabilirliğine göre sınıflayan; anlamlandırma sürecini konuşur ve dinleyiciden, konuşma durumundan, toplumsal ve durumsal bağlamdan yalıtılmış düşünmeyen bir çalışma amaçlanmaktadır.

Çalışmada, konuşma anından sonrasını ilgilendiren 'istek'ler üzerinde durulacaktır. Bu isteklerin büyük bir kısmı potansiyeldir, yani konuşma anından sonra gerçekleşebilirliği bulunur; bir kısmı ise mevcut gerçeklik algısına göre gerçek dışı olduğu için

* Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007, Ankara.

** Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü.

gerçekleşmeyebilir (*Keşke bir yıldız olsam* vb). Ancak, isteklerin aktarımı ve öykülenmesi biçiminde olan veya potansiyelliğini yitiren ifadelere (*Buraya gelmek istediğini söylemiş*, vb.) yer verilmemiştir. Çalışmada, standart Türkiye Türkçesi yazılı ve sözlü dil verileri kullanılmıştır. Roman ve hikâyelerden elde edilen örneklerin hangi eserlerden alıntılandıkları ve sayfa numarası, sonlarında belirtilmiştir. Sonunda eser adı bulunmayan örneklerse, günlük hayatta farklı iletişim ortamlarından ve görsel medya programlarından derlenmiş standart konuşma dili örnekleridir.

2. İstek anlam alanı

Çalışmada kurgulanan şekliyle istek, morfolojik bir paradigma, yarı gramatikal bir yapı ya da bir söylem stratejisi değil; tüm bunlarla ifade bulan bir anlam alanıdır. İstek anlam alanı, iletişim ortamına istek, dilek vb. kip ekleri, istek bildiren kiplik yüklem, söylem stratejileri ve parçalar üstü sesbirimlerle çıkan; ancak temelde konuşuru bu birimleri kullanmaya yönelen ya da bu birimlerle ifade bulan anlamsal içerik ya da değerdir. İçerik olarak, günlük hayatta yoğun sosyal ağları paylaşan, mesafeli olmayan insanların birbirlerinden bir şey isterken kullandıkları; emir kadar güçlü olmayan, rica kadar da kibar olmayan istemelerden oluşur. Niyet edilen, tasarlanan, arzu edilen durumları, zaman zaman gerçekleşme olasılığı görece düşen dilekleri veya hayal edilenleri karşılar; ikinci ve üçüncü kişilerde yönlendirici olabildiği için tavsiye, öneri, teklif, nasihat, tembih vb. anlam nüveleriyle de yakın durur.

İstek anlam alanının, kendisini çevreleyen diğer anlam alanlarından, söz gelimi daha üst bir isteme anlam alanı içine birlikte yerleştikleri *emir*, *rica* ve *yalvarmadan* farkı, istemenin derecesi, yönlendiriciliği, nezaket, toplumsal mesafe, toplumsal güç vb. nedenlere izah edilebilir. Söz gelimi isteğin emirden farkı, emrin biri buyurucu diğeri eyleyici olmak üzere en az iki kişili iletişim ortamında, yapılması istenen bir işin/gerçekleştirilmesi beklenen bir durumun buyurucudan eyleyiciye belirli bir otorite ile dayatılması ve ileri derecede yönlendirici olmasıdır. Emirde buyurucu, eyleyiciden toplumsal veya durumsal nedenlerle görece üstündür. Eyleyiciyi harekete geçiren kendi arzu ve istekleri gibi iç dinamikler değil, buyurucudan ya da buyurucunun temsil ettiği kurumdan kaynaklanan dış dinamiklerdir. Oysa isteğin, emirde olduğu gibi dayatma, otorite ve statüye dayalı güç üstünlüğü, toplumsal mesafe, dış dinamiklerin etkisine bağlı ileri derecede yönlendiricilik vb. ön koşulları yoktur. Bu nedenle eşit güç ve statü ilişkilerinde veya rica edilecek kadar mesafeli olunmayan insanlarla iletişimde sık sık kullanılır ve tercihi sıklıkla toplumsal dayanışma ve yakınlığa işaret eder.

İsteği, semantik odaklı ele alan bir diğer çalışma Johanson 2007b'dir. Çalışmada 'istek' [volition], "Bu kavram talep, rica, direktif, empoze ediciler, yalvarma, uyarı, teşvik, öneri, tavsiye, öğüt, cesaretlendirme, kışkırtma vb.yi içerir" biçiminde tanımlanmış ve istek kategorisinin morfolojik ve analitik olmak üzere iki türlü işaretleyicisinden bahsedilmiştir. Bunlardan morfolojik olanlar sırasıyla *gönüllülük kipi* [voluntative], *istek kipi* [optative] ve *varsayım işaretleyicisi* [hypothetic marker, -sA] olarak verilir. Johanson'un analitik işaretleyiciler başlığında Türkiye Türkçesi için anlattıkları ise *-mAk iste-*, *-mAYI iste-* vb. bildirimlerdir. Bu yaklaşım, çalışmamızın morfolojik ve sözlüksel işaretleyiciler bölümünde de benimsenmekle beraber; burada çerçeve, sözdizimsel ve söyleme dayalı işaretleyicileri de içine alacak şekilde genişletilecektir.

3. İstek anlam alanının istek kipliğiyle ilişkisi

İstek anlam alanı, buradan hareketle kurgulanabilecek bir 'istek kipliği' modeli için de örnek oluşturabilir. Bu noktada kiplik [modality] ve kip [mood] kavramlarını hatırlatmak gerekir. Kiplik, dille ifade edilebilen anlamları inceleyen semantik bir alan; kip ise, kipliğin ifadesini

sağlayan, biçimsel açıdan gramatikleşmiş, genellikle fiil çekim paradigmalarıyla ifade bulan morfolojik bir kategoridir (ayrıntılar için bk. Bybee&Fleischman 1995: 2, Palmer 2001). Kipliğin, kiplerden başka, gramatikal statüleri birbirinden farklı, sözlüksel, söz dizimsel, söyleme dayalı veya bürünsel işaretleyicileri de bulunabilir. Aynı cümle içinde, bu işaretleyicilerden birkaçı, birbirini dışlamadan koordineli biçimde kullanılabilir (Bybee 1995). İstek anlam alanından hareketle kurgulanacak istek kipliği ise; ‘dilbilgisi düzlemine istek bildiren kip ekleri, kiplik yüklem, söylem stratejileri ile çıkabilen ve konuşuru bu birimleri kullanmaya yönelen ya da bu birimlerle ifade bulan anlam değeri’ biçiminde tarif edilebilir.

4. İstek anlam alanının işaretleyicileri

İsteğin ifadesi, isteği çeşitli anlam ayrımlarıyla karşılayabilen ve birden fazla gramatikal düzeyi ilgilendiren farklı işaretleyicilerle gerçekleştirilmekte; konuşur bu işaretleyicilerden birini ya da birkaçını, isteğinin yönünü, yönlendiriciliğini, derecesini, gerçekliğini ve gerçekleştirilmesini dikkate alarak tercih edebilmektedir.

4.1 Morfolojik istek işaretleyicileri

İstek ifadesinde kullanılan morfolojik işaretleyiciler sırasıyla *gönüllülük kipi*, *istek kipi -A* ve *dilek kipi -sA*’dır. Bu paradigmaların yanı sıra farklı bağlamlarda *-(A/X)r*, *-mAz* ve *-mAlI* ekleri de isteği karşılayabilmektedir.

İstek kipi [optative] (-A) istek anlam alanının, standart Türkiye Türkçesi için kullanım alanı dar; işlevleri, başta gönüllülük kipi ve birleşik çekimlerde *-sA* olmak üzere, diğer istek işaretleyicilerince büyük oranda devralınmış bir morfemdir. İstek ekinin standart dilden çekilişi Adamoviç’e göre 1. kişilerde 1600’lü yıllarda başlar ve gerileme en erken 1. en geç 2. kişilerde gerçekleşir (Adamoviç 1985, Johanson 2007a). Bugün standart Türkçede dua, ilenme vb. kalıp söz ve deyimler; türkü, mani, halk hikâyesi vb. türler dışarıda tutulursa, söz konusu gerileme süreci, gönüllülük kipi ve görece *-sA* lehine neredeyse tamamlanmış; gönüllülük kipi, istek kipinin bıraktığı işlev sahasını devralabilecek semantik hamleleri büyük oranda gerçekleştirmiştir (İstek kipinin yalnız 1. kişilerde değil, 2. ve 3. kişilerde de gerilediğine ilişkin bk. Gülsevin 1999). Johanson, istek kipinin gönüllülük kipi tarafından devre dışı bırakılması ile ilgili olarak, yeni bir biçimbirim daha eski bir biçimbirim tarafından sürülmesini hayli ilgi çekici bulur ve bunun dil ilişkileriyle ilgili olabileceğini düşünür. İstek kipi, dil ilişkisi desteği bulduğu Doğu Anadolu ağızlarında, Azeri sahasının etkisiyle, devam ederken, Batı Anadolu’da kullanımdan büyük oranda çekilmiştir (Johanson 2007a). *-A* istek eki, standart Türkçede tutunduğu kullanımların bir çoğunda olasılık, tahmin, tembih, çıkarım vb. bildirmektedir: *Sen ağzından kaçırılmış olmayasın?*, *Bizi görmeyeler* veya *Bizi görmüş olmayalar* vb. Bir kısmında ise varsayıma veya koşula dayalıdır. *Sözün doğrusunu söyle ki dinletebilesin*, *neyin var ki ne veresin*. Bu ifadelerde *ki*’den sonra *-A* ile işaretlenen bildirim gerçekleşmesi, *ki*’den önceki bildirim gerçekleşmesiyle mümkün olabilir. Ancak daha *ki* öncesi bildirim gerçekleşmiş değildir.

İstek kipi standart Türkçede, *Bunun böyle olacağını bilesin istedim* vb. içe yerleşik cümlelerde, ana cümle yüklemine ve *istiyorum ki bana inanasın* vb. bağlı cümlelerde istek işleviyle, çok yaygın olmasa da kullanılabilir. Bu tür örnekler öneri, öğüt vb. anlamsal sezdirimler de içerebilir (bk. örn. 1, 2 ve 3).

(1) Geride bırakacaklarını, küçük yavrularını bir gözünün önüne getir. Arkandan onlardan başka kimsenin ağlamayacağını *bilesin*. Birkaç gün ah, vah, aslan çocuğu vs. derler, ondan sonra da realite ile baş başa kalır. BP. 199.

(2) Şimdi niçin sen yazasın istiyorum öğrendin mi? Bir kere olsun belkemiğinde dehşet ürpersin diye! H. 270.

(3) İsterim ki senden
İnancıma aşık olasın
Zindanıma ışık olasın
Yürüyesin gönlümün yollarına
Sorasın beni sorasın YÇ.

-sA biçimbirimi gerçekdışı olan ya da normal koşullarda gerçekleşmesi mümkün olmayan istek ve dilekleri (*Bir kuş olsam, uçsam tepelere*), gerçek olup gerçekleştirilebilirliği görece düşük olanları (*Keşke herkes senin gibi ince fikirli olsa*) karşıladığı gibi, ikili/çoklu iletişimde yönlendiriciliği ve empoze derecesi düşük, baskı oluşturmayan, eylemden çok eylemden önceki ‘razı olma’ eşiğine vurgu yapan istek ve beklentileri (*Bu akşam eve biraz erken dönsen.*) karşılar. -sA ile işaretlenen isteklerde açık uçlu bir olabilirlik ya da imkânsızlık vardır. Bu tür isteklerin ontolojik ve gramatikal zamanla ilişkisi de hayli ilginçtir. Tasarlama kiplerine, konuşma zamanıyla eylem zamanı arasındaki *sonralık* ilişkisi nedeniyle atfedilen ‘geleceklik’, -sA hiçbir zaman gerçekleşmeyecek/imkânsız bir eylemi karşılıyorsa neye dönüşmektedir? Hiç gerçekleşmeyecek eylemlerin zamanı var mıdır? Bu tür ifadelerde zaman referansı gelecekle-belirsizlik arasında zayıflamış görünmektedir: *Şu taşındır diyerek Kâbe’yi diksem başına; Keşke bir kuş olsam ben, özgürce uçsam vb.*

-sA’nın -(y)dI ile (-sAydl, ağızlarda ayrıca -Aydl), birleşik çekimli olduğu örneklerse, geçmişte gerçekleşme potansiyeli olduğu halde gerçekleşmeyen ya da konuşma anında, geçmişte olmuş olması/olmamış olması arzu edilen isteklerden başka (*Keşke sen de gelseydin, program çok güzeldi vb.*), olabilirliği devam eden isteklerde de izlenebilmektedir: *Sağ salim gelseydi; başına bir şey gelmeden dönseydi, hayırlısıyla şu işi bir bitirseydi vb.* Bu örneklerde, gerçekleştirilebilirliği konusunda bir dizi tereddüt ve endişenin yaşandığı isteklerin ifadesi vardır. Bu örneklerde -(y)dX, geçmişi değil, tereddüt ve kaygı nedeniyle, istenilenin konuşma zamanına/gerçekliğe uzaklığını ya da istenilen olay için kritik noktanın, son sınırın aşılması/olayın tamamlanması olduğunu ifade ediyor görünmektedir.

İstek kategorisini işaretleyen paradigmlar arasına, Tekin 2003, Adamoviç 1985 ve Johanson 2007a’da ‘gönüllülük kipi’ [voluntative] adıyla üçüncü bir paradigma daha dâhil edilir. Gönüllülük kipi, Tekin 2003 ve Adamoviç 1985’te -(y)AyIm (<-(A)yIn) ve -(y)Allm (<(A)llm) biçimbirimlerinden oluşan bir kişi-iki sayılı, Johanson 2007a’da -(y)AyIm, -(y)Allm, -sXn ve -sXnlAr’dan oluşan iki kişi-iki sayılı bir paradigma olarak verilir. Bu çalışmada ise üç kişi-iki sayılı tam bir gönüllülük paradigmasından bahsedilecektir. İsteği karşılayan morfolojik işaretleyicilerden biri olan *gönüllülük kipi* [voluntative], üç kişi-iki sayılı tam paradigma ile Türkiye Türkçesi için istek kategorisini karşılayan işaretleyicilerden biri olarak yerini alır. İşleklüğünde, istek kipinin [optative] (-A) görece korunduğu durumlar dışında, standart dilden büyük oranda çekilmesiyle açılan işlev sahasının devri etkilidir (Konuya ilişkin bk. Adamoviç 1985, Korkmaz 2003, Johanson 2007a). Günlük hayatta gerçekleştirilen bir dizi istek, yönü, derecesi, gerçekleştirilebilirliği kendi sınırları içinde ‘değişebilir’ olsa da (bk. Aslan-Demir 2007) gönüllülük kipiyle işaretlenebilmektedir. Gönüllülük kipi, emir kipinin 2., 3. ve çokluk 1. kişileriyle eş görünümüdür. Bu kesişim ilişkisinde teklik 1. kişi daima gönüllülük kipi lehine davranır.

Emir kipi ve gönüllülük kipinin ifade ettikleri, daha genel bir isteme semantik alanının farklı derecelere ayrılan alt birimleridir ve bu nedenle, aralarındaki asıl fark yükledikleri semantik değer ve derece ile ilgilidir. Emir kipi, buyurucudan eyleyiciye belirli bir otorite ve dayatma ile yönelen, ileri derecede yönlendirici, güçlü ‘sözylem’ değeri ve yaptırımı olan,

toplumsal mesafeyi ya da konuşurun toplumsal veya durumsal statü üstünlüğünü yansıtan iletişim örüntülerinin bulunduğu ortamlardaki istemeleri kodlar; gönüllülük kipinin kodladığı istemelerde ise dayatma, yaptırıcılık, ileri derecede yönlendiricilik vb. ön koşullar yoktur; niyet edilen, tasarlanan, genellikle *gerçekleşebilirliği yüksek, somut istekleri* karşılar. Hatta, “istenir davranışların” niyet etme ve tasarlama gibi düşünsel süreçlerin de tamamlanıp zihinde somutlaştırılarak, harekete geçilmek üzere olanlarını bildirmeye elverişlidir. Gönüllülük kipi ve emir kipi arasında, biçimsel ortaklığa rağmen anlamsal derece ve işlev farkları bulunur (emir-istek tartışmalarıyla ilgili bk. Ercilasun 1995, Korkmaz 2003).

<i>gönüllülük kipi</i>	<i>emir kipi</i>
teklik 1. kişi <i>-(y)AyIm</i>	teklik 1. kişi
teklik 2. kişi \emptyset	teklik 2. kişi \emptyset
teklik 3. kişi <i>-sXn</i>	teklik 3. kişi <i>-sXn</i>
çokluk 1. kişi <i>-(y)Allm</i>	çokluk 1. kişi <i>-(y)Allm¹</i>
çokluk 2 kişi <i>-(y)Xn(Xz)</i>	çokluk 2 kişi <i>-(y)Xn(Xz)</i>
çokluk 3. kişi <i>-sXnlAr</i>	çokluk 3. kişi <i>-sXnlAr</i>

Gönüllülük kipiyle emir kipini ayıran, kökenleri farklı iki ayrı paradigma değil; tersine iki ayrı/ana işlev alanıdır. Aralarında kullanıma bağlı, bağlamla şekillenen, istemenin yönü ve derecesine ilişkin farklar bulunur. Aşağıdaki 4., 5., 6. örnekler paradigmanın emir işlevini, 7., 8., 9., 10. örneklerse istek işlevini göstermektedir:

(4) [Fikriye Hanım arabacıyla konuşuyor]

İki dakika sonra kapıya bir arabanın yanaştığını gördü. Otel hesabını ödedi ve arabacıya, “*Çek Köşke*” dedi.

GF. 271.

(5) Bunu duyan Gazi, yanında bulunan ordu komutanına:

“*Derhal Kemalettin Sami Paşayı bulunuz. Trikupis’le birlikte tüm düşman generallerini kesinlikle esir alınsın*” dedi.

GF. 201.

(6) [Çıkrıklarına el konan köylü valilik önünde toplanmıştır. Bunu isyan sayan valilik, müdahaleye hazırlanmaktadır. Alay beyi konuşuyor]

-Şimdi buradan defolacaksınız!

Teğmene emir verdi:

-Bölüğe söyle, *süngü taksın*.

Derhal zaptiyelerin martinleri ucunda süngüler pırl pırl yanmaya başladı.

ÇD. 111.

krş.

(7) Rıfat Bey’le gazete bayisi Muharrem arasında, kahvede geçen konuşma.

“Otur bir çay iç!” dedim. ...

“Ne oldu sattın mı verdiklerimi?”

“Bir tane bile kalmadı. Birinci sayıdan da on beş tane isterim.”

SAY. 273.

(8) Sonra doktorumuz da bir gün bir şey keşfetmiş gibi bize der ki,

-Dostum sizde nevrasteni var. *Okumayınız, düşünmeyiniz, mükedder olmayınız*. Açık havada *geziniz*. Şehirden uzak yerlerde *oturunuz*.

YÖ. 34

(9) “Dur Fatmacığım, hele bir kahvemizi içelim, sinirlerimiz *yatışsın*...” ÜK. 97.

¹Çokluk birinci kişinin emri kodlamadaki işlevsel durumu teklik birinci kişiden farklıdır. Çokluk birinci kişinin kodladığı-temsil ettiği topluluk ‘ben ve sen’den, ‘ben, sen ve o’dan ya da ‘ben ve siz’den oluşabilir. Bu durumda ‘biz’le temsil edilen ya da ‘biz’i temsil eden toplulukta, biri buyurucu diğeri eyleyici olmak üzere, emrin gerektirdiği kişi ilişkisini karşılayabilecek bir potansiyel bulunur. Özetle, biz’i oluşturan kişilerden biri emir verme yetkisine sahipse, biz’in diğeri üyesine/üyelerine emredebilir: [Yöneticiden sekretere] *Ayşe Hanım, bu evrakları derhal postaya verelim* vb.

(10) -Yağmur yakın, eli kulağında.
-Sabahkinden daha yüklü geliyor bu sefer.
-Gelsin, berekettir.
SY. 215.

-(X/A)r, -mAz ekleri, belirli bağlamlarda *bir işe gönüllü olma, niyetlenme; birinin gönüllü olmasını isteme* vb. (Özsoy-Taylan 1993) istek anlatımlarını da kodlayabilmektedir. -(X/A)r, -mAz morfeplerini istek anlam alanına yaklaştıran; potansiyel olanı, varsayılanı ve yeterliği bildirebilmesidir. İstekler henüz gerçekleşmeyen; ancak potansiyel olan ya da gerçekleşeceği varsayılan sözylemlerdir. -(X/A)r, -mAz ile işaretlenen istek bildirimlerinde, eyleyicinin yapmaya yeterli olduğu ya da yapabileceği varsayılan isteklerin ifadesi vardır. Varsayılan durum, 2. kişilerde dinleyiciye emrivaki ile iletilir: *Sana birkaç senelik maziyi anlatacağım. Dinlersin, üzülmezsin değil mi?* (ayr. bk. 11. örnek). Birinci kişilerde ise, konuşur bir işi yapmaya gönüllü ve taliptir: *Bu işi ben hallederim, sen üzülme.*

(11) [Zühre nine torunuyla konuşuyor]

-Alıver şunu oğlanım. Yüzünü yuduğunda *kurularsın*. Beni *hatırlarsın*. Dengin içine sıkıştırıver. "Bir Zühre ninem vardı" *dersin*. Belki kışa çıkmam. Şu küt kambur halimle. Durup bakma öyle. Haydi git oyalan bir yerlerde. Çekilecek tepihlerim var.
Z. 18.

Gereklilik/zorunluluk bildirimi -mAll biçimbiriminin en yaygın işlevi olmakla beraber, tek işlevi değildir. -mAll'nin morfosemantik içeriği *gereklilik* ve *zorunluluk* kategorilerinin yanı sıra *tahmin, çıkarım, istek, emir* vb.nin ifadesi için de elverişlidir. -mAll'nin istek bildirdiği ifadelerde, konuşuru dışarıdan tetikleyen zorlayıcı dinamikler, kanunlar, kurallar, ödev ve sorumluluklar yoktur, tersine kişinin hayalleri, arzuları vb. vardır (Düşük dereceli gerekliliğin istek bildirebileceğine ilişkin bk. Coates 1983, Corcu 2003). Olması istenilen, arzu edilen durum, görece düşük gerçekleşme potansiyeli nedeniyle varsayıma dayalıdır.

(12) *Bir evim olmalı.*
Öylesine yükselebilmeli yedi renk düşünceler içinden
Yıldız yıldız olmalı geceleri
Ve saadetten çatlayabilmeli
Dallardaki tomurcuklar
Bir evim olmalı CD.

4.2 Sözlüksel istek işaretleyicileri

Sözlüksel işaretleyiciler başlığı altında, istek bildiren *kiplik yüklem*lerden bahsedilecektir. Morfolojik işaretleyicilerle sözlüksel işaretleyicilerin gramatikal statüleri birbirinden farklıdır. İlki gramatikalleşme sürecini tamamlamış birimlerden oluşurken, ikincisi gramatikalleşme süreçleri bakımından daha geridedir (bk. Johanson 2007b, gramatikalleşme süreçleriyle ilgili bk. Hopper & Traugott 1993). Bu nedenle, morfolojik işaretleyicilere 'kip' [mood], -burada anlatılacak olan- sözlüksel işaretleyicilere ise 'kiplik yüklem' [modal predicate] denilmektedir (Haan 2005).

4.2.1 İstek bildiren kiplik yüklem

İstek bildiren kiplik yüklem, isteği leksikal semantikleriyle kodlayabilen sözlüksel birimlerdir. İstek bildirimi için en sık kullanılan yüklem *dile-*, *iste-*, *arzu et-*, *arzula-* vb.dir. Bu yüklemelerin kullanıldığı yapılarda, yapılması istenilen iş/eylem ve eyleyici yüklem öncesine, yüklem istemine [valency] göre yerleşir: *birinden bir şey iste-*, *birinin bir şey yapmasını iste-*, *bir şey yapmak iste-* vb. (bk. Johanson 2007b). Bu yöntemde, istenilen eylem/iş/nesne kadar *isteme hâlinin aktarımı* da önemlidir: *Ayşe'nin gelmesini istiyorum.*

İsteğin kim tarafından gerçekleştirileceği ise *-mA* ekli eylem öncesi isim-fiile iyelik ekiyle ya da *ondan iste-*, *Ayşe'den iste-* vb., dolaylı tümleçlerle aktarılarak belirtilir.

Morfolojik istek işaretleyicilerinin isteğin derecesi, yönlendiriciliği, gerçekliği ve gerçekleştirilebilirliğini karşılamada farklı yatkinlikler gösterebilmesine paralel eğilimler, uygun leksikal birimin tercihiyle, kısmen kiplik yüklemelerde de izlenebilir. Örneğin *iste-* yüklemi, güçlü ve somut istekleri, *dile-* ve *arzu et-*, *arzula-*, *temenni et-* vb. yüklemeler, gerçekliği ya da gerçekleştirilebilirliği görece düşük, soyut istekleri, *arz et-*, *talep et-* vb. yüklemelerle resmi bağlamlarda somut istekleri karşılama eğilimindedirler: *Seninle görüşmek istiyorum*, *Mutluluklar diliyorum*, *Müvekkilime söz hakkı verilmesini talep ediyorum* vb.

İste-, *dile-*, *arzu et-*, *arzula-* vb. yüklemelerin istek bildirimi için kullanıldığı durumlarda görünüş kategorisi ayrıca önemlidir. Bu tür örneklerde isteğin harekete geçirici [performative] ya da potansiyel olma özelliği, nezaket bildirimine ilişkin özel kullanımlar dışarıda tutulursa, eylemin *sonlanmamış* aspekt-zamanla, tercihen 'sınırlararasılıkla' (aspekte ilişkin bk. Johanson 1994, 2000; Uğurlu 2003) ifade edildiği ve birinci kişilerle çekimlendiği durumlarda ortaya çıkmaktadır: *Senden ders notlarını istiyorum* krş., *Dün ondan ders notlarını istedim*.

(13) [Selma Sultan ile babası arasında geçen konuşma]

-Sadede gelelim. Ne istiyorsunuz?

-Şey istiyordum...şey... *Beni Sultanahmet'teki mitinge götürmenizi istiyordum*. SS. 39.

13. örnekte *iste-* yüklemi *-yordum* ile işaretlenip *sonlanmış* aspekt-zaman ile ifade edildiği halde potansiyel olma özelliğini yitirmemiş; *geçmişte istiyordum*, *artık istemiyorum* vb. bildirimlerin dışında, hâlâ istenir olan bir eylemi karşılayabilmiştir. Bu tür örneklerde *-DX* ve *-mXş* (*Affedersiniz*, *bir şey sormak istemiştin* vb.) konuşma zamanından önceki bir noktaya yönelmek için değil; konuşma zamanından uzak bir noktaya yönelerek, istenilen işi yapma konusunda dinleyici üzerinde baskı oluşturmamak/negatif nezaket stratejisi oluşturmak için tercih edilmiştir (negatif nezaketle ilgili bk. Brown-Levinson 2004).

4.3 Sözdizimsel istek işaretleyicileri

Bu bölümde anlatılacak olan sözdizimsel istek işaretleyicileri, diğer gramatikal düzeylerle ilişkilerine göre *sözdizimi-leksikoloji bağıntılı olanlar*, *sözdizimi-leksikoloji-morfoloji bağıntılı olanlar* ve diğer *sözdizimsel işaretleyiciler* olmak üzere üç grupta değerlendirilecektir.

4.3.1 Sözdizimi-leksikoloji bağıntılı olanlar

İstek anlam alanının ifadesinde, ilgi çekici diziliş özelliğinin yanı sıra, leksikal semantiği istek bildirmeye elverişli sözlüksel bir ögenin de önemli olduğu, bu ikisinin eş güdümüne dayanan işaretleyicilerdir.

4.3.1.1 Bilgi yapısı farklı olan isim cümleleri

Bu tip cümlelerde *özne*, sıklıkla iyelik eki alan ve leksikal semantiği istek bildirmeye elverişli olan *arzum*, *muradım*, *dileğim*, *isteğim*, *temennim* vb. adlardan veya *istediğim*, *arzuladığım*, *dilediğim* vb. fiilimsilerden oluşur. İstenilenin ne olduğuna ilişkin bilgi ise yüklem üzerindedir. *İstenilen* sıklıkla, [*-mA+iyelik*, *-mAk* ya da *ad*] + *ekeylem* biçiminde yüklemleşir. Böylelikle istek aktarımı *özne+adsoylu yüklem* tipi sözdizimsel bir kod üzerinden gerçekleşmiş olur: *Tek istediğim sınıfımı geçmek* krş., *Sınıfımı geçmek istiyorum*.

(14) Sizden *istediğim*, toplantının güvenliğini sağlamanızdır.

(15) *Tek arzum*, kitap etrafındaki tartışmanın benim dışımda ve tamamen gazeteciler arasında cereyan etmesidir.

Türkçe cümlelerde yaygın bilgi yapısı *odak+konu* biçimindedir. *Odak* [focus, rheme, comment vb.], cümledeki yeni ya da önemli bilgidir, genellikle vurgulu söylenir; *konu* [topic, theme, old, given vb.] ise cümledeki eski ya da verilen, bilinen, varsayılan bilgidir. *Odak* ve *konu* bir cümlenin bilgi yapısını oluşturur (detaylar için Rooth 1996, Buring 1997). *Odak+konu* tipi bilgi yapısında yeni ya da önemli bilgi özne, nesne ya da tümleç üzerinden, *konu* ise yüklem üzerinden aktarılır. Türkçe cümlelerde yaygın olan bu bilgi yapısı, burada sözü edilen istek cümlesinde değişir ve istek aktarımı, *istek ifadesi taşıyan bir özne* ve *istenileni bildiren ad soylu yüklem* biçiminde *konu+odak* bilgi yapısıyla gerçekleşir: *Tek istediğim bir an önce evime dönmek*.

4.3.2 Sözdizimi-leksikoloji-morfoloji bağıntılı olanlar

Bu tür işaretleyiciler, ilgi çekici sözdizimi ve bağımlılaştırma biçimi ile öne çıkan, sözlüksel ve morfolojik istek işaretleyicilerinin düzenini ve organizasyonunu sağlayan gramatikal kod ya da kodlardan oluşmaktadır. Bunlar, *İstiyorum ki çocuklar hiç susmasın, dilerim ki yüzünden gülücükler eksik olmasın* vb., istek bildiriminin aynı anda sözdizimi, leksikoloji ve morfoloji olmak üzere birden fazla gramatikal düzeyin işbirliği ile gerçekleştirildiği işaretleyicilerdir.

4.3.2.1 ki'li bağlı cümleler

İstek bildiriminde kullanılan ilgi çekici sözdizimsel kodlardan biri, Türk cümle tipinden farklı olarak ana unsurun *ki* öncesinde bulunduğu; *ki* sonrası cümlenin, *ki* öncesi yükleme bağlandığı Hint-Avrupa tipi cümlelerdir: *İstiyorum ki bütün servetinizi sağlığınızda milli müesseselere vasiyet edesiniz* vb. (konunun dil etkileşimiyle ilgili durumu için bk. Johanson 2007b). Bu tip cümleler istek bildirimini için kullanıldığında, *ki*'nin solundaki cümlede *iste-*, *dile-*, *arzu et-* vb. leksikal öğelerden oluşan kiplik yüklem; *ki*'nin sağında ise yüklemi genellikle *gönüllülük kipi* veya *istek kipiyle*, zaman zaman da diğer kip ekleriyle çekimlenmiş bağımlı bir cümle bulunur.

(16) Bu hayvanlara karşı bir merakım var. *İsterim ki* benim bahçemde de *olsun*. Gidip onlara bakayım. İGA, 139.

(17) *İsterim ki* senden
Yılgınlıkta inanç *olasın*
Zulme karşı direnç *olasın*
Gömülesin aşkımın sularına
Göresin beni, *göresin* YÇ.

4.3.2.2 -AsI + iyelik var/yok/gel-/tut-

-AsI + iyelik morfepleriyle içe yerleşen bir istek ve isteme hâlinin varlığıyla ilgili bilgi veren *var/yok/gel-/tut-* yüklemelerinin yer aldığı sözdizimsel birlik, isteği karşılayan bir diğer ifade biçimidir: *Çay içesim var, dışarıya çıkasım yok, başımı alıp kaçasım geliyor* vb. Bu yapıda –AsI² morfemi, iyelik ekleriyle bütün kişiler için çekimlenebilir ve böylece isteme hâlinin kime ait olduğu ifade edilir: *Gelesim var, gelesin var, gelesi var* vb.

² Bugün Türkiye Türkçesinde sıfatfiil işlevi gören –AsI morfemi, Eski Anadolu Türkçesinde ayrıca *gelecek zaman*, *istek*, *gereklilik* gibi işlevlerle, ana cümle yüklemiyle de çekim işlemine girebilmekteydi (bk. Özkan 2000). –AsI'nın kip eki olarak kullanılması, Azeri sahasında gereklilik işleviyle devam ederken (*gelesiyem, oxuyasyam*); ek Türkiye Türkçesinde *dua*, *beddua* (*kahrolası, körolası* vb.) gibi kalıplaşmış ifadeler dışında, yalnız sıfatfiil işleviyle sınırlanmıştır (bk. Johanson 2007: b). –AsI morfeminin yapısına dair bk. Korkmaz 1995.

4.3.3 Diğer sözdizimsel işaretleyiciler

4.3.3.1 Eksiltili istek cümleleri

Eksiltili istek cümlelerinde ne istek bildiren bir kip eki, ne de kiplik yüklem bulunur. Tersine, yüklem olmadığı/eksildiği için istek yüklem öncesi pozisyonundaki öge ile aktarılır. Bu tür istek bildirimlerinde ezgilemenin rolü de önemlidir. Ezgi örüntüsü, eksiltili bir cümlenin istek ya da istek anlam alanı dışında başka bir semantik değerle, örneğin emir, uyarı, tehdit vb. olarak yorumlanmasında belirleyici olabilmektedir.³ Eksiltili istek cümlelerinin doğru yorumlanmasında bağlamın önemi de büyüktür; ancak bağlam, eksiltilen yüklem dinleyicinin zihninde tamamlanması gibi bir süreçten önce, söz konusu cümlenin emir, gösterme, kızma, uyarma vb. bir dizi yorumlama olasılığı içinde istek olarak yorumlanmasına yardımcı olur. 18. örnekte bir çocuğun kek istemek için söylediği *teyze kek* cümlesi, başka bir bağlamda, örneğin mutfaktan yanık kokuları geliyorsa, uyarı için söylenmiş de olabilir. Benzer biçimde, 19. örnekteki eksiltili *Anne kapı* cümlesi, kapı açıksa kapatılması, kapalıysa açılması yönünde yorumlanabilen bir istek ya da kapı çarpmak üzereyken söylenmiş bir uyarı olabilir. Bu nedenle, eksiltili cümleleri doğru yorumlayabilmek ve konuşurun kastettiği anlama ulaşabilmek için bağlam bilgisine ihtiyaç duyulmaktadır.

(18) -Teyze kek...
- Getiriyorum.

(19) -Anne kapı...
- Tamam yavrum, kapatıyorum.

Yüklem eksiltme istek cümlelerinde de birtakım sınırlılıklar doğurur. Örneğin yüklem eksiltildiği için kişi-sayı kodlaması yapılamaz. Bu durum eksiltili istek cümlesinin teklik-çokluk 1. ve 3. kişilere yönelmemesi, daima hitap edilenle/2. kişiye yönelmesi gibi kullanıma bağlı bir darlığa yol açar.

4.4 Söyleme dayalı istek işaretleyicileri

Bu bölümde anlatılacak olan istek işaretleyicileri, ne istek bildiren bir kip eki, ne de bir kiplik yüklemden oluşur. Tüm bu sayılanlardan daha az gramatikal ya da hiç gramatikal olmayan, ancak istek semantiğini taşıyan ve iletişim ortamına çıkararak söylem stratejileridir. Bu stratejiler, konuşurun isteğini, dinleyiciye bir takım ipuçlarıyla, dolaylı olarak/sezdirek bildirdiği ifadelerdir: Müzik sesinin kısılmasını isteyen birinin *Başım çok ağrıyor* ya da pencerenin açılmasını isteyen birinin *Burası çok sıcak oldu* demesi gibi. Bu tür bildirimlerin çalışmaya dahiliyeti ancak pragmatik bir yaklaşımla mümkün olur. Pragmatik, semantiğin dışarıda bıraktığı, bağlama bağlı anlamları ve anlamsal çıkarımları inceler. Pragmatik öncesinde anlamla ilgilenen yegâne alan olan semantik, anlamları tanımlamak, incelemek ve bunları düzenleyen semantik kurallar elde etmekle ilgilenir (Dascal 2003: 12). Ancak anlam, semantiğin inceleme konusu yaptıklarından daha geniş ve değişkendir. Cümlelerin anlamı konuşurun niyetine ve bağlama göre çeşitlenerek değişmekte, semantik teoriler, anlamın bu tür açılımlarını incelemede kimi zaman yetersiz kalmaktadır. Semantiğin henüz dokunmadığı anlam alanları, kısa sürede pragmatik çalışmaların odağı olmuştur (Levinson 2005).

Pragmatiğin, semantik olarak adlandırılan formal anlambilimden farkı, semantiğin bağlamdan bağımsız, salt simgelerle onların karşıladığı anlamla ilgilenmesi, pragmatiğin ise

³ Çalışmaya bürünsel ögeler dâhil edilmediği için istek cümlelerinin ezgi örüntüleri verilmemektedir; ancak bu yönde yapılacak bir çalışmanın önemli veriler sunabileceği de öngörülmektedir.

dil kullanımına, bağlama, konuşur ile dinleyici arasındaki ilişkiye bağlı bir anlamlandırma süreçlerini içermesidir (Çakır 2004: 246). Pragmatik, sözcenin potansiyel anlamlarını ilgilendiren dinamik bir süreçtir (Thomas 1995: 22). Leech pragmatiği “konuşma durumuna bağlı olarak ortaya çıkan anlam” biçiminde ifade eder. Ona göre semantik ve pragmatik arasında çok özel bir sınır vardır. Semantik bir dilde X'in ne anlama geldiği ile ilgilenirken, pragmatik anlam konuşan kişiye göre değişebilir. X ile neyi kastetti? gibi (Trosborg 1995: 6'dan).

Dilin bir yönü de ifade ettiğimiz cümlelerle, aslında seslendirmedığımız şeyleri de söyleyebilmemizdir (Chierchire&Connell 1990: 188). İsteklerimizi herhangi bir istek sözü kullanmadan da karşımızdakine bildirebiliriz. Bunu sezdirerek yaparız. Sezdirme yoluyla bir şeyler ister, reddeder, onaylar; bunları yaparken ne bir istek, ne bir onay, ne de bir ret sözcüğü kullanırız. Sezdirmeye dayalı isteklerin anlaşılmasında bağlamın rolü oldukça önemlidir. Bağlam, dinleyicinin konuşura dair ön bilgisi, iletişim ortamı, cinsiyet, yaş, eğitim, toplumsal statü vb. unsurlardan oluşur.

Sezdirmeye dayalı istekler, herhangi bir şeyi doğrudan istemek yerine, istenilen eylemi gerçekleştirmeye yönelik teklifin dinleyiciden gelmesinin tercih edildiği iletişim ortamlarında, davranışı gerçekleştirmeye yeterli görülen insana veya insanlara yöneltilmektedir. Aşağıdaki 20. örnekte, istediği kitabı, kütüphanenin referans bölümünde olduğu için alamayan bir asistanın bölüm başkana söyledikleri, 21. örnekte ise evli bir çiftin ziyarete gittiği bir akraba evinde, ev sahibi kadının ağır olduğu için dolabın üzerinden indiremediği fırına binaen söylediği sözler, sezdirme yoluyla yapılan isteklerdir:

(20) Asistan: Hocam kütüphanede okumak istediğim bir kitap var. Referans bölümünde.
Ben alamadım. Referans bölümünden kitap alabilmek için bölüm başkanı ya da profesör olmak gerekiyor.

(21) Kadın: Ömer işten döneydi, fırını indirtecektim.
Erkek: Ben indiririm yenge.

5. Sonuç

Bu çalışmada, istek anlam alanı betimlenerek, farklı gramatikal statülere sahip istek işaretleyicileri işlevleriyle birlikte anlatılmaya çalışılmıştır. İsteği düzenli olarak karşılayan gönüllülük kipi, -sA ve -A'nın yanı sıra bağlamsal koşulların elverdiği sürece -(X/A)r ve -mAll ekleri de istek bildirebilmektedir. Morfolojik istek işaretleyicileri, isteğin geçekliğini, gerçekleştirilebilirliğini, isteğin derecesini vb. karşılamada birtakım anlam ayrımları da gösterebilirler. Kiplik yüklemeler, isteği leksikal semantikleriyle ifade edebilen sözlüksel birimlerdir. Sözlüksel işaretleyicilerin gramatikleşme düzeyleri morfolojik işaretleyiciler kadar ileri değildir (Johanson 2007b). Sözdizimsel istek işaretleyicileri, ki ile bağımlılaştıran, ilk cümlede iste-, dile- vb. yüklemelerin, ikinci cümle yüklemine gönüllülük ya da istek kipinin bulunduğu İstiyorum ki bütün servetinizi sağlığınızda milli müesseselere vasiyet edesiniz vb. cümleleri; istek ifadesi taşıyan bir özne ve istenileni bildiren ad soylu bir yüklemle konu+odak bilgi yapısıyla kurgulanan Sizden istediğim, bu evrakları yerine ulaştırmanızdır vb. ifade biçimlerini; -AsI+iyelik var/yok/gel-/tut- vb. biçiminde gerçekleşen Çay içişim var, Başımı alıp kaçasım geliyor vb. bildirimleri ve eksiltili istek cümlelerini kapsar. İstekler, belirli bir istek eki, istek bildiren bir yüklem vb. kullanılmadan, bağlamsal ipuçları kullanılarak, sezdirme yoluyla da ifade edilebilir. Bu tür istek bildirimlerinde konuşur isteğini, dinleyiciye örtülü olarak iletir.

Kaynaklar

- Adamoviç, M., (1985), **Konjugationsgeschichte der Türkischen Sprache**, Leiden: E.J. Brill.
- Aslan-Demir, S., (2007), “İstek Kipliği, Gerçeklik, Gerçekleştirilebilirlik”, **VII. Uluslararası Dil-Yazın-Değişibilim Sempozyumu Bildirileri**, Konya.
- Buring, D. (1997), **The Meaning of Topic and Focus**, Routledge.
- Bybee J., Fleischman S., (1995), “An Introductory Essay”, **Modality in Grammar and Discourse**, Amsterdam/Philadelphia: John Benjamin’s, 2-14.
- Chierchie, G. & Mc. Connel, S., (1990), **Meaning and Grammar: An Introduction to Semantics**, London: The MIT Press.
- Coates, J., (1983), **The semantics of the modal auxiliaries**. London: Croom Helm.
- Corcu, D., (2003), **A Linguistic Analysis of Necessity as a Part of the Modal System in Turkish**, Mersin Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- Çakır, C., (2004), “Anlamlın Bağlam Açısından İncelenmesi: Kökanlambilim ve Altanlambilim”. **Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi**, 24/3: 245-255.
- Dascal, M., (2003). **Interperation and Understanding**. Amsterdam-Philadelphia: John Benjamins.
- Ercilasun, A. B., (1995), “Türkçede Emir ve İstek Kipi”, **Türk Gramerinin Sorunları I**, Ankara: TDK.
- Gülsevin, G., (1999), “Eski Türkiye Türkçesinde İstek Kipi Üzerine”, **TDK-Fransız Anadolu Araştırmaları Enstitüsü, Osmanlı Öncesi: Eski Türkiye Türkçesi Toplantısı**, İstanbul.
- Haan, F. (2005). “Typological Approaches to Modality”, in **Modality**. W. Frawley (ed). Berlin: Mouton de Gruyter.
- Hopper, J.P, E. Traugott, (1993), **Grammaticalization**, Cambridge University Press.
- Johanson, L., (1994), “Türkeitürkische Aspektotempora”, R. Thieroff/J. Ballweg (eds.), **Tensesystems in European languages**, Tübingen: Linguistische Arbeiten 308, 247-266.
- Johanson, L., (2000), “Viewpoint operators in European Languages” In: Dahl, Östen (ed.) **Tense and aspect in the languages of Europe**. Berlin & New York: Mouton de Gruyter. 27-187.
- Johanson, L., (2007a/ baskıda), “Diskontinuität in der Entwicklung des Türkischen: Anstieg und Niedergang des Osmanischen Optativs.”
- Johanson, L., (2007/b baskıda), “Contact-induced renewal of Turkic modal expressions of volition, necessity and possibility.”
- Karahan, L., (1996), **Anadolu Ağzlarının Sınıflandırılması**, Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z., (1995), **Türk Dili Üzerine Araştırmalar I**, Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z., (2003), **Türkiye Türkçesi Grameri: Şekil Bilgisi**, Ankara: TDK.
- Levinson, S. C., (2005), **Pragmatics**, Cambridge: Cambridge University Press.
- Levinson, S. C., Brown, P., (2004), **Politeness: Some universals in language usage**, Cambridge University Press.
- Özkan, M., (2000), **Türk Dilinin Gelişme Alanları ve Eski Anadolu Türkçesi**, İstanbul: Filiz.
- Özsoy, S., Taylan E., (1993), “Türkçede Bazı Kiplik Biçimlerin Öğretimi Üzerine”, **VII Dilbilim Kurultayı Bildirileri**, Ankara.
- Palmer, F.R., (2001), **Mood and Modality, Cambridge Textbooks in Linguistics**, 2nd. Edition, Cambridge University Press.
- Rooth, M., (1996), “Focus”, in **The Handbook of Contemporary Semantic Theory**, Shalom Lappin (ed.), Oxford: Blackwell.
- Tekin, T. (2003), **Orhon Türkçesi Grameri**, TDAD:
- Uğurlu, M., (2003), “Türkiye Türkçesinde Bakış (aspectotempora)”, **Türkbilgi** 2003/5: 124-133.

Örneklerin alındığı kaynaklar:

- ÇD:** *Çıkrıklar Durunca*, Sadri Ertem, İstanbul: Otopsi Yay., 2001.
- GF:** *Gazi ve Fikriye*, Hıfzı Topuz, Remzi Kitapevi, 2001.
- SAY:** *Sarı Yazma*, Çınar Yay., 1999.
- SS:** *Saraydan Sürgüne*, Kenize Murat, İsis, 1990.
- SY:** *Susuz Yaz*, Necati Cumalı, Cumhuriyet Kitapları, 2005.
- YÖ:** *Yüksek Ökçeler*, Ömer Seyfettin, Ankara: Bilgi, 1992.
- Z:** *Zor*, Sevinç Çokum, Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 1978.
- YÇ:** *Yürek Çağırısı*, Adnan Yücel, http://www.siirgen.org/siir/a/adnan_yucel/yurek_cagrisi.htm
- CD:** *Cebidelik Düşünceler*, Halit Gezen, <http://www.sakaryagazetesi.com.tr/yazi.asp?id=4005&yazar=1>
- BP:** *Bay Pipo* Soner Yalçın vd, <http://books.google.com/>
- H:** *Huzur*, Ahmet Hamdi Tanpınar, <http://books.google.com/>